

СЛУЖЕЊЕ ВОЈНОГ РОКА У ЦИВИЛНОЈ СЛУЖБИ: МОЖЕМО ЛИ ДРУГАЧИЈЕ?

Др Бранко М. Бабић, пуковник

Војна обавеза је прописано право и дужност сваког способног грађанина Србије. Служење војног рока је друга фаза реализације војне обавезе, остварује се на три начина: служењем војног рока са оружјем; служењем војног рока без оружја и од 15. октобра 2003, служењем војног рока у цивилној служби што је детаљно регулисано Уредбом и изменама Уредбе о вршењу војне обавезе и Упутством о спровођењу одредаба Уредбе са изменама и допунама. Регрути се упућују на служење војног рока у организације и установе које се баве делатношћу од општег интереса, које се финансирају из буџета и које је, својим решењем, одредио министар одбране. Да би регрут остварио право на цивилну службу мора да изјави приговор савести на служење војног рока са оружјем, како би задовољио прописане критеријуме Уредбе, који подразумевају да за време цивилне службе обавља друштвено користан рад и да се обучава за одбрану земље.

Кључне речи: *војна обавеза, приговор савести, цивилна служба.*

Увод

Војна обавеза је опште и законом прописано право и дужност грађана да се у одређеним временским роковима припремају, обучавају и ангажују у одбрани земље. Дефинише се као право и обавеза грађана да учествују у припремама за одбрану земље и ангажују се у условима ванредног стања, непосредне ратне опасности и ратног стања. Под истим условима извршавају је сви држављани и путем ње остварују своје слободе, права и дужности. Почиње у 17. години увођењем у војну евиденцију и траје до 60. године. Састоји се од: регрутне обавезе; обавезе служења војног рока и обавеза служења у резервном саставу.

Регрутна обавеза почетна је фаза у реализацији војне обавезе у којој се обављају: увођење регрута у војну евиденцију, лекарски прегледи и психолошка испитивања регрута, регрутовање и упут на службе војног рока. Регрутној обавези подлеже целокупна мушка популација. Почиње у календарској години у којој омладинац пуни 17. година и траје до упућивања на службе војног рока.

Служење војног рока друга фаза реализације војне обавезе. Представља прво практично ангажовање дела војних обвезника (в/о), односно војноспособних припадника мушке популације у систему одбране земље. Основни је начин обучавања и оспособљавања грађана за одбрану. Планира се и реализује у свим земљама у којима је ратна армија већа од мирнодопске.

Служењу војног рока подлежу сви држављани „способни“ и „ограничено способни“ за војну службу, а војни рок се реализује на један од следећа три начина:

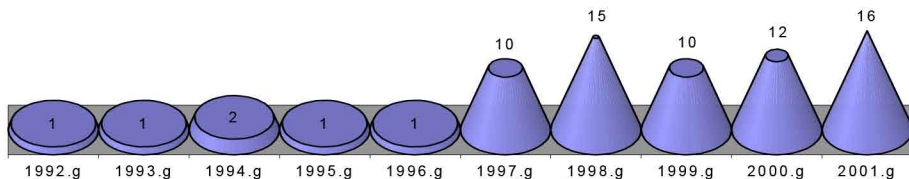
- служењем војног рока у јединицама и установама Војске,
- служењем војног рока без оружја у установама Министарства одбране и неборбеним јединицама и установама Војске и
- служењем војног рока у цивилној служби у организацијама и установама од општег друштвеног интереса, које се финансирају из буџета и у организацијским јединицама Министарства одбране.

Служење војног рока са оружјем основни је начин попуне Војске војничким кадром у миру и представља својеврсну школу у којој се в/о обучавају и припремају за касније ангажовање у резервном саставу. Ради побољшања квантитета и квалитета мирнодопске и ратне попуне Војске, Министарство одбране предузима мере за максималну примену територијалног начина попуне јединица Војске. Наиме, регрути се на службе војног рока упућују у војне поште које су ближе њиховом месту пребивалишта у мери колико то омогућавају планови попуне и локације јединица и центара за обуку, а у складу са војноевиденционалном специјалношћу, знањима и занимањима значајним за Војску.

Служење војног рока без оружја врше војници који изјаве приговор савести. Као правна категорија, приговор савести је уведен Уставом Савезне Републике Југославије, а то решење је преузето Уставном повељом државне заједнице Србија и Црна Гора и Уставом Републике Србије. Приговор савести конкретније је регулисан Законом о Војсци и Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама. До доношења Измена и допуна Уредбе о вршењу војне обавезе (ВО), интересовање за цивилно службе војног рока било је мало и кретало се од једног промила регрута 1995, до шест промила 2001. године. Приговор савести није доводио до цивилне службе, већ до „цивилног службења војног рока без оружја“, тј. до службења војног

рока у касарни, али без оружја, или у војним установама „Дедиње“ Београд; „Карађорђево“, „Морава“ Ниш; „Бока“ Улцињ и „Тара“ (графикон 1).

Број регрута

Графикон 1 – Преглед СВР без оружја од 1992–2001. године

Према одредби члана 10 став 2 Уредбе о вршењу војне обавезе, надлежни војни одсек дужан је да уз позив за регрутовање достави војном обвезнику и „обавештење о праву грађанина на приговор савести са законским решењима за његово остваривање“. Служење војног рока без оружја остварује се у јединицама и установама Војске и Министарства одбране које одреди начелник Генералштаба. Надзор над остваривањем дужности права и обављањем дужности војника који војни рок служе на тај начин врши комисија коју образује министар одбране. Регрут који жели да војни рок служи без оружја, подноси захтев надлежном војном одсеку, а у захтеву наводи разлоге због којих не жели да војни рок служи под оружјем, односно на којим пословима у Војсци жели да служи војни рок, у складу са својим образовањем, склоностима и опредељењем. Надлежна регрутна комисија доноси одлуку поводом захтева регрута (у законски прописаном року). Ако регрутна комисија усвоји захтев, решењем утврђује дужину трајања војног рока, као и јединицу или установу Војске или Министарства одбране у којој ће регрут служити војни рок.

Служење војног рока у цивилној служби прописано је и детаљније дефинисано Изменама и допунама уредбе о вршењу војне обавезе¹ и Упутством о спровођењу одредаба Уредбе које се односе на службење војног рока у цивилној служби.² Војници војни рок служе у организацијама и устано-

¹ Уредба о вршењу војне обавезе: *СЛ СРЈ*, бр. 36/94, бр. 7/98. (*СВЛ*, бр. 15/94), Измене и допуне Уредбе: *СЛ СЦГ*, бр. 37/03 од 29. августа 2003. године (*СВЛ*, бр. 25/03); *СЛ СЦГ*, бр. 4/05 од 28. јануара 2005. године (*СВЛ* бр. 3/05); *Службени гласник РС*, бр. 86/07 од 21. септембра 2007. године (*СВЛ* бр. 24/07) и *СВЛ* бр. 31/07 од 3. децембра 2007.

² *СВЛ*, бр. 31/03 од 3. новембра 2003, са изменом *СВЛ* бр. 8/05 од 28. марта 2005, и *СЛ СЦГ* бр. 9/05 од 4. марта 2005.

вама од општег друштвеног интереса, које се финансирају из буџета и које је решењем одредио министар одбране.³

Пријем државне заједнице Србија и Црна Гора у Савет Европе и опредељење државног руководства за приступање систему колективне безбедности наметнуло је потребу хармонизације војне обавезе са међународним стандардима. С тим у вези, право приговора савести као једног од фундаменталних људских права постало је значајно не само за систем војне обавезе и систем одбране него и систем државне заједнице.

Правилним тумачењем и коришћењем права приговора савести омогућује се и остваривање опште прихваћеног опредељења о једнакости и равноправности грађана, као највеће демократске и цивилизацијске тековине. Због тога неопходно је њено стално праћење и анализирање, јер исхитрено, парцијално и површно решење у одређеним околностима могло би угрозити систем одбране.

Приговарачи савести путем захтева изражавају своје жеље (у складу са својим опредељењем, интересовањем и образовањем) у којој организацији–установи желе да служе војни рок. Могућност упута диктирана је реалним потребама установа. Место службе је, у месту пребивалишта приговарача савести са пуним радним временом. Викенд би требао да буде за регруте слободан, али и то зависи од распореда радног времена организације или установе у којој се служи војни рок.

Цивилну службу не могу остварити регрути који су – поднели захтев за ношење оружја или су власници оружја; кажњавани за дела повезана са употребом насиља или против којих се води поступак по приватној тужби код надлежних судова; чланови ловачког или стрелачког савеза; пословима који укључују продају или поправку оружја и рад на истраживачким или другим пројектима за Војску.⁴ Наведена ограничења су у директној супротности са начелима на којима се заснива право на приговор савести.

Регрут подноси захтев за служење војног рока у цивилној служби војном одсеку код којег се води у евиденцији, у року од 8 (осам) дана од дана пријема позива за упућивање на служење војног рока у јединице Војске. У захтеву наводи разлоге због којих жели да војни рок служи у цивилној служби и на којим пословима у организацијама и установама ван Војске и Министарства одбране.

³ Решење о одређивању организација и установа које се баве делатношћу од општег интереса у које ће се упућивати регрути на служење војног рока у цивилној служби: *СВЛ* бр. 11/08 од 4. марта 2008.

⁴ Детаљније у: *СВЛ* бр. 25, од 8. септембра 2003. године (члан 27а.) и *СЛ СЦГ*, број 37, од 29. августа 2003.

Да би регрут био упућен на служење војног рока у цивилној служби, мора испунити следеће услове и то:⁵

- не поседује дозволу за држање или ношење оружја;
- није поднео захтев за ношење или држање оружја у последње 3 (три) године;
- правоснажно није осуђиван за кривично дело за које се гони по службеној дужности или за кривично дело са елементима насиља за које се гони по приватној тужби и
- није правоснажно кажњаван за прекршаје са елементима насиља у последње 3 (три) године.

Уколико регрут задовољи поменуте услове, посебна комисија војног одсека (одбранолог, правник, лекар, психолог и теолог), обавља појединачни разговор са сваким регрутом, а затим доноси решење у којем се прецизира дужина служења војног рока и организација – установа у којој ће регрут служити војни рок.

Тај начин служења војног рока примењује се од 15. октобра 2003. године. Прва генерација регрута на служење војног рока у цивилној служби упућена је 21. децембра 2003. године. До сада је упућено 18 генерација регрута од којих је 15 генерација одслужило војни рок.

Обавеза служења у резервном саставу трећа је фаза војне обавезе и подразумева учешће свих способних и ограничено способних лица, која су регулисала служење војног рока, у резервном саставу Војске и структурама ван Војске на војним вежбама, курсевима и другим облицима војне обуке и извршавање других дужности прописаних законским и подзаконским актима.

Приговор савести и цивилна служба

Право на приговор савести омогућава особама да, због својих моралних етичких и/или религијских опредељења, одбију служење војног рока са оружјем у јединицама Војске и да се декларишу као приговорачи савести. Упоредо са развојем права на приговор савести развијала се и цивилна служба, која је настала искључиво као последица обавезе служења војног рока, и креирана је да се направи баланс у обавези и раду између војника који служе војни рок у јединицама Војске и војника који су остварили право на приговор савести и војни рок служе у цивилним организацијама и установама. Приговор савести једно је од основних људских права, засновано на уверењу да лица могу слободно мислити, стицати и мењати своја убеђења. Питање у вези с

⁵ Детаљније у: *Службени лист Србије и Црне Горе*, бр. 4, од 25. јануара 2005. године (члан 6, а у вези са чланом 27а) и *СВЛ* број 3/05.

приговором савести најчешће се поставља у државама које имају обавезан систем служења војног рока и у ситуацијама када се лице – држављанин позива на служење војног рока. Право на приговор савести изведено је из слободе мишљења, савести и вероисповести и као такво припада основним људским правима (члан 18 Универзалне декларације УН о људским правима). Оно је формално потврђено у документима и препорукама међународних организација – Уједињених нација, Савета Европе и Организације за европску безбедност и сарадњу. У последње три деценије већина европских држава је у различитим облицима, институционализовало то право.

Измене и допуне Уредбе о вршењу војне обавезе из 2003, коју је прописао председник Србије и Црне Горе Светозар Маровић, мењају и допуњују поједине чланове Уредба о вршењу војне обавезе из 1994. године. Поред служења војног рока са оружјем и служења војног рока без оружја, уводи се и служење војног рока у цивилној служби на основу приговора савести. То је, заправо, друштвено користан рад којем лице, у току служења војног рока, приступа (у некој од организација и установа које примају војнике на цивилну службу) да би испунило своју законску обавезу и било спремно да се укључи у одбрану земље према својим уверењима и опредељењима.

Приговор савести и цивилна служба

На основу усвојених међународних конвенција о људским правима и слободама, међународним и националним законодавним решењима, оствареној пракси и интенцијама међународних владиних и невладиних организација, иако **приговор савести** није посебно дефинисан, подразумева,

а) у ширем смислу:

– право појединца, да сам одлучује на који начин ће испунити своју грађанску дужност у одбрани земље: служењем војног рока са оружјем или служењем војног рока без оружја или у цивилној служби;

– право грађана да своју војну обавезу замени алтернативним служењем у цивилној служби и

– сукоб савести појединца са обавезама које му намеће право заједнице да изврши нешто што се противи његовим убеђењима.

б) у ужем смислу:

– одбијање служења војног рока и војне службе из разлога савести или „дубоких уверења која проистичу из верских, етичких, моралних, филозофских, хуманитарних или било којих других разлога савести“, тј. подразумева право грађанина да не служи Војску под оружјем и одбијање да током војног рока ради у установама које су повезане са Војском, па чак и да не служи војни рок;

- одбијање да учествује у убијању људи и
- право да одбије службу у војним јединицама и установама и учешће у рату или припреми за рат.

У најширем смислу, приговор савести обухвата ситуације које се односе на лица која раде у фирмама и производе или врше дистрибуцију производа намењених ратним потребама, као и на лица која одбијају да плаћају део пореза за војни буџету.⁶ Осим тога, приговор савести подразумева и тзв. „цивилно служење војног рока“, односно, могућност да војна обавеза буде извршена без ношења или коришћења оружја, уколико дође до оружаных сукоба. То право је изведено из слободе савести, мишљења и веровања и припада основним људским правима.

Тотални приговор савести противи се институцији војне обавезе и одбија „чак и цивилну службу“ јер је и она део одбрамбеног система државе. То право није признато ни у једној земљи али је велик број тоталних приговарача натерао владе многих земаља (Велика Британија, Холандија, Шпанија, Италија...) да укину војну обавезу и служење војног рока препусте волонтерима и/или професионалцима. Међутим, укидање војне обавезе не решава проблем милитаризма у тим земљама, тако да приговарачи савести најчешће настављају активни отпор директним ненасилним акцијама. Државе које још нису укинуле војну обавезу оне који се позивају на тотални приговор савести кажњавају затвором.

Приговор савести на војне трошкове јесте одбијање плаћања дела пореза који би држава искористила у војне сврхе. Грађани многих западно-европских земаља остварују то право путем грађанске непослушности. На пример, грађани Шпаније уколико желе, тај део пореза, који би држава употребила у војне сврхе, према свом избору, преусмеравају у мировне, еколошке или хуманитарне кампање.

Појам цивилно служење војног рока, односно служење војног рока у цивилној служби нигде није прецизно дефинисан, али се исти може дефинисати као „служење војног рока ван јединица и установа Војске, кроз извршавање задатака у цивилним организацијама и установама и организационим јединицама Министарства одбране“. Основна начела на којима се заснива цивилна служба:

- обвезник цивилне службе не може обављати послове запослених радника, односно послове који у нормалним условима представљају професионално запослење;
- цивилна служба је једнака војној служби и приговарач је мора савесно обављати (у целом року трајања);
- цивилну службу и њено извршавање контролишу одговорни из структуре власти.

⁶ Sam Biesemans: *The Right to Conscientious Objection and The European Parliament*, EB-CO, Bruxelles, 1995, p. 6.

Преко цивилне службе остварује се право на приговор савести тј. практичним ангажовањем регрута, у одређеним организацијама и установама сходно њиховим способностима и тако се може остварити општа друштвена корист. Цивилна служба је алтернатива војном року и обавља се у цивилним институцијама, као што су: здравствене установе, установе социјалне заштите (домови за децу без родитељског старања, установе за смештај лица ометених у менталном развоју, инвалидних и душевно оболелих лица, домови за старе и пензионере, домска одељења за смештај старих у оквиру центра за социјални рад, геронтолошки центри), центри за социјални рад и друге установе и организације (Црвени крст, савези и удружења параплегичара и квадриплегичара...). Војници на цивилној служби практичним ангажовањем и радом у организацијама и установама остварују „друштвено користан рад“ који не омогућава обучавање за велики број радњи и поступака потребних за одбрану земље.

Искуства у досадашњем раду

Од увођења и практичног спровођења цивилне службе, надлежни војнотериторијални органи, од 2004–2008. године ради едукације одговорних лица из организација и установа организовали су низ семинара на којима су: анализирани облици међусобне сарадње, истицани проблеми у раду са војницима на служењу војног рока и едуцирана одговорна лица у познавању и примени нормативних докумената и вођењу евиденције о војницима.

На основу анализе семинара дошло се до одређених закључака у вези досадашње сарадње војнотериторијалних команди и органа са одговорним лицима из организација и установа. Истакнуто је следеће: сарадња са организацијама и установама иако је добра, у обостраном интересу, требало би да буде побољшана; уочени проблеми у сарадњи и раду са одговорним лицима из организација и установа, решавани су уз помоћ овлашћених лица из војнотериторијалних органа; основни проблем у раду представљали су слаб квалитет, кашњење и неприказивање стварног стања у месечном извештавању, недостављање радних листа из којих би била видљива присутност војника на својим радним местима; недореченост нормативних докумената били су посебан проблем у почетном периоду цивилне службе. Стога, иста треба дорадити–променити, односно донети нова, а посебно Закон о цивилној служби; све организације или установе треба контролисати што би позитивно утицало на отклањање уочених проблема и недостатака у раду; у организацијама и установама неуједначен је пријем, распоред војника и формирање документације – досијеа војника; организације и установе не враћају образац ВОБ-13ц (или га враћају непопуњеног или неовереног и уз

велико закашњење) и војноевиденциона документа војника који су одложили војни рок у цивилној служби (непопуњене и неоверене картоне за цивилну службу); неажурност месечних извештаја о раду војника (касне, нису квалитетни и шаљу се без листе присуства на радном месту); део организација и установа у случајевима када војници не поштују радну дисциплину и неправдано изостају са посла, кроз месечни извештај војнотериторијалним командама недовољно образлажу проблеме и прикривају стварно стање, па се процедура за прекид служења војног рока у цивилној служби усложњава; било је случајева самовоље одговорних лица, према војницима који не испуњавају радне обавезе, тако што им је забрањен долазак у установу што није дозвољено; установе благовремено не достављају извештај о војницима који су, од здравствених установа оглашени привремено неспособним или неспособним за војну службу, како би се донела решења о прекидању служења војног рока; у случајевима када војници прихвате ангажовање на пословима са повећаним ризиком, за такве послове треба обавезно тражити њихову писмену сагласност; велики је притисак војника (а и факултета) за служење војног рока на матичним факултетима; постоји велики број захтева за промену установе јер војницима не одговарају послови које обављају у организацијама или установама; има појава да су војници за време служења војног рока у цивилној служби у радном односу, што је законом забрањено; захтеви за рефундацију новчаних средстава према Министарству одбране реализују се са великим закашњењем или се уопште не реализују и поред достављања фактуре и опомене војнотериторијалних команди.

Директори и одговорна лица из организација и установа критички су се осврнули на целокупан рад војника и проблеме у раду са војницима, на изведену обуку у току служења војног рока (сопственим снагама и средствима) на остварену уштеду ангажовањем војника на нивоу организације и предложили су одређена решења за будући период.

Проблеми у раду изазвани законском регулативом

Одговорна лица из организација и установа истакла су следеће: „преплићу“ се војни и цивилни прописи; није изведена обука и инструктажа са већином војника; није дефинисан појам „приговор савести“ и није му посвећена довољна пажња јер се велики број регрута позива на приговор савести и одлази на служење војног рока из других разлога, а не из разлога приговора савести; није правилно дефинисан појам „друштвено користан рад“; војници у јединицама Војске Србије у неравноправном су положају према војницима у цивилној служби, јер немају услове комфора и стандарда као војници на цивилној служби и да је евидентна разлика у времену проведе-

ном у Војсци и у цивилној служби; не постоји посебан Закон о цивилној служби већ се одредбе које регулишу цивилну службу налазе у Уредби и Упутству о спровођењу одредаба Уредбе о вршењу војне обавезе; постојећа законска регулатива доводи до лутања, неуједначености и произвољности у раду, па чак и олаког схватања обавеза и одговорности појединих лица и њихових претпостављених; нису дефинисана документа која се воде у досијеима војника и као заједничка документа на нивоу организације и установе; у погледу обуке за одбрану земље и обуке за обављање друштвено корисног рада, законска регулатива није доречена и не регулише правилан начин обуке која би била у функцији одбране земље.

Проблеми у раду са војницима у организацији и установи

Одговорна лица су истакла следеће: број војника у почетном периоду цивилне службе био је превелик и представљао је тешкоћу како у распоређивању војника тако и у њиховој контроли, квалитету рада и редовности доласка на службу; образовна структура је шаролика (од основне школе па до факултетски образованих војника) што представља проблем у распоређивању војника на одређене радне задатке. Војници са високом стручном спремом сматрају да нису адекватно ангажовани и да би својим знањем могли боље да одговоре потребама организације и установе; уочено је смањење активности и одговорности при крају службе; војници не поштују радно време (касне, не уписују се у књигу доласка, изласка и одласка из организације и установе); у здравственим картонима и осталој документацији која се добија из војних одсека, не постоји евиденција о војницима који су алергични на лекове, корисници наркотика и дрога и који имају одређени физички недостатак и ограничење; јављају се проблеми у раду са војницима чији су родитељи, или ужа родбина, стално запослени у организацији или установи и који су тражили одређене привилегије за себе; недефинисаност друштвено корисног рада и проблем оспособљавања војника за исти, јер се поставља питање за шта су они оспособљени после одслужења војног рока у цивилној служби; поједини војници су мишљења да цивилну службу обаве „само формално“, неозбиљно схватају своје обавезе, према њиховим речима „њих тероришу“ јер им се даје да раде сваки дан, мисле да они „раде за џабе“, имају слабу радну дисциплину и покушавају на све начине да избегну своје обавезе и задатке; део војника који војни рок служе у цивилним организацијама и установама ван Војске не прихвата да су „војници“ и да морају да извршавају дужности и обавезе док служе војни рок у складу са радном дисциплином запослених у организацији; изражени су

притисци родитеља према одговорним лицима у смислу да „не буду строги према њиховој деци“, покушавајући да оправдају њихове манипулације и изостанке; уочено је избегавање радних обавеза војника у цивилној служби као и учестали захтеви за одлазак код лекара с образложењем да су болесни; нејасно је како се опходити и шта предузети са војником коме лекар напише поштеду од тежег физичког рада а не отвори боловање (кућну негу), и да ли одговорно лице или неко кога он овласти, може за такве случајеве одобрити одсуство или кућну негу; делу војника у оквиру радне недеље не одговара рад у сменама, рад суботом или недељом; војници не придају велики значај овом начину служења војног рока и сматрају га као „пуко задовољење“ законске форме; немогућност ангажовања војника у потпуности у односу на права и одговорности које носи радно место на које су распоређени, већ се распоређују као помоћни радници којима је увек потребна контрола и ангажовање радника из организације, усложњава спровођење цивилне службе; војници су долазили са закашњењем на радно место, а одлазили су раније у односу на прописано радно време и били су неприкладно одевени за своје радно место; војницима недостаје иницијатива, јер углавном раде само оно што им се каже а те навике су донете из средине из које долазе и тешко их је мењати; кашњење у доласку на посао или ранији одлазак са посла из установе може се оценити као последица либералног и добронамерног односа запослених радника према војницима; војници сматрају да им поред редовног одсуства припада и наградно одсуство; недостатак времена да се одговорна лица дуже баве војницима ради увођења у постављене задатке, тако да је од инвентивности војника понекад зависила организација радних обавеза; у организације и установе упућују се војници са професијама које нису потребне, за исте војнике не постоје послови које би обављали у току целог радног времена, па је то „слободно време“ доводило војнике до тога да цивилну службу не доживљавају озбиљно; поједини војници нису прекидали радни однос непосредно пред ступање на служење војног рока у цивилној служби; могућност одласка у иностранство у нерадне дане јер су путне исправе–пасоши код војника и коришћење редовног одсуства без сагласности Министарства одбране за пут у иностранство; поједини војници нису били у стању да адекватно обављају послове јер су емотивно реаговали на тешке болеснике и нису били психички спремни да прихвате рад са њима (на пример, пратилац болесника), део војника није могао да одговори физичким напорима код појединих манипулативних послова, као што су, рад у магацину и утовар и истовар робе из превозних средстава; војници немају радне навике и афинитет за рад у појединим установама, па при распоређивању војника, о том сегменту посебна комисија мора водити рачуна; део војника нерадо извршава радне задатке који су везани за рад са штићеницима и физичке послове, јер би желели канцеларијски посао или рад на рачунару.

Реализација обуке сопственим снагама и средствима

Одговорна лица су истакла следеће:

– недовољно је познато шта конкретно представља степен обучености за одбрану земље у оквиру организације и установе, и колико је то у складу са важећим актима организације у погледу противпожарне заштите, заштите на раду и обуке у пружању прве и узајамне помоћи. Којем степену обучености треба тежити у појединим организацијама и установама, посебно у области у којој установе нису вичне да би иста имала позитиван утицај у систему одбране,

– у већини организација и установа обука није планирана, организована и спроведена, нису добијене инструкције за рад, а организација нема средстава и стручни кадар за извођење обуке,

– у делу организација војници су похађали и успешно завршили обуку из: заштите на раду, противпожарне заштите, безбедности и здравља на раду, познавања службе и радних задатака и средстава која ће користити за рад,

– у организацијама Црвеног крста организована је обука из прве помоћи, војници су били укључени у хуманитарни рад, добровољно давање крви, поделу хуманитарне помоћи, едукацију омладине коју организује Црвени крст, пружање помоћи у елементарним непогодама и популаризацију добровољног давања крви,

– већина војника није била обухваћена обуком и нису припремљени за одбрану земље, што доводи до закључка да су војници који одслуже војни рок потпуно необучени и не могу одговорити обавезама резервног састава у јединицама ЦЗ, осим војника који су стекли медицинско образовање и који ће по стручној линији имати своје место у Цивилној заштити.

Остварене уштеде у организацијама и установама ангажовањем војника на радним задацима

Одговорне особе истакле су следеће:

– корист од оваквог начина служења војног рока вишеструка је за организацију и установу јер су војници били ангажовани на пословима и задацима, као што су: штампање болничких билтена, израда књига, умрежавање рачунара и израда програма за потребе установе, истовар камиона са хуманитарном помоћи, рад у посебној служби за транспорт и пратњу болесника, преводилачки послови, рад на припреми воде–осмоза, молерски и ауто-

механичарски радови, поправка медицинских и других апарата и уређаја, рад на економско–финансијским пословима и разним административним пословима,

– остварене су значајне уштеде, јер се не ангажују радници преко студентских задруга и стални радници фирме, нема потребе за исплатом дневница задругама, а радници обављају искључиво послове који су им у опису радних задатака. На тај начин знатно су умањени трошкови за исплате личних доходака, а повећава се ефикасност и продуктивност у раду,

– ангажовањем војника уштеде су велике будући чињеницу да је рационализација у здравству заступљена на сваком нивоу,

– уштеде се не могу исказати економским показатељима јер су обављали друштвено користан и хуманитарни рад, оспособљавали су се за обављање различитих радних задатака, сарађивали су на пројектима у саставу стручних служби, стицали су радне навике. Од свега наведеног корист ће имати како сами војници тако и друштво,

– уштеде су у висини трошкова које покрива радно место радника на којем је војник на служењу војног рока ангажован,

– војници својом стручношћу могу допринети побољшању квалитета рада организације, али уштеда је и у припреми војника који ће својим боравком у новој средини, практичним радом стечено знање применити у будућем професионалном раду и животу.

Предлози за побољшање служења војног рока у цивилној служби у организацији и установи и у раду са војницима

Наведени су следећи предлози:

– право на приговор савести не може остварити лице које је правоснажно осуђивано (дакле, не само у последње три године), јер су се у пракси појављивали и случајеви да су на такав начин служења војног рока долазила чак и лица више пута осуђивана;

– укинути право на надокнаду трошкова доласка и повратка са посла;

– утврдити обавезу обучавања војника за безбедан рад, пре свега, у области заштите од пожара и заштите на раду према нормативним актима установе, односно организације у којој служе војни рок;

– обуци војника посветити далеко више пажње да би они касније имали своје место и улогу у невојним изазовима, претњама и ризицима безбедности;

– иновирати, пре свега, законску регулативу и ту област детаљно регулисати Законом о цивилној служби, а не уредбама;

– разрадити активности и обавезе војника и организација, односно изградити неки облик „Правила службе за служење војног рока у цивилној служби“, установити одређени кодекс понашања;

– установе социјалне заштите, првенствено, установе за смештај лица ометених у менталном развоју, инвалидних и душевно оболелих лица, ослободити плаћања војничких принадлежности, већ ту обавезу пренети на надлежно министарство;

– дефинисати и казнене мере према одговорним лицима из организација и установа, који се не придржавају уговорених обавеза;

– вршити правилан одабир и упућивање војника у организације према стручности (завршене школе, факултети), занимањима из цивилства и на основу личних интересовања војника, имајући у виду и природу делатности коју организација обавља;

– знања, вештине и способности војника максимално искористити – омогућити им да у организацији стекну нова искуства у својој струци и практичном раду, која би им користила у даљем животу;

– остварити свакодневни контакт и сарадњу са одговорним лицима из војних одсека ради успешног и корисног рада војника;

– побољшати информисаност организација и установа у погледу цивилне службе;

– појачати надзор, контролу и пружити стручну помоћ организацијама и одговорним лицима из војних одељака;

– у донетим решењима за војнике прихватити или одбацити захтев војника за служење војног рока у цивилној служби (не дефинисати установу и време служења војног рока – одреди се једна установа, до самог упућивања прође доста времена због ограничених капацитета установе, мењају се саме околности код регрута: неки упишу школу, неки заснују породицу, радни однос, неки се предомисле и слично, што ствара огромне проблеме посебној комисији за промену решења);

– укидањем јединица Војске, многе гарнизонске амбуланте су угашене чиме је отежана могућност здравствене заштите војника, велики су трошкови за лечење у најближим војним амбулантама, с обзиром на то, изнаћи могућност потписивања уговора са домовима здравља;

– донети посебна правна акта ради уједначеног рада и подизања нивоа свести и одговорности свих установа које имају војнике на цивилној служби;

– дефинисати казнене одредбе за недисциплиновано понашање војника;

– одговорна лица из организација и установа морали би детаљно бити упознати са дужностима и обавезама и оспособљени да ефикасније раде са војницима;

- свим установама, у којима се служи војни рок у цивилној служби, доставити комплетну нормативну регулативу;
- да се војни одсеци информишу о потребним профилима у организацијама и установама и сходно томе врши распоређивање за служење војног рока у цивилној служби;
- лица која су одслужила војни рок у цивилној служби да се ставе на ратни распоред у исте установе, како би се организације попуниле према ратној систематизацији;
- у организације упућивати регруте са одговарајућом стручном спремом;
- војницима одузимати пасош – депоновати га у СУП или у организацију ради спречавања путовања у иностранство без одобрења Министарства одбране;
- да војници могу одређени период радити и код државних органа (или органа локалне самоуправе), јер један програмер може бити од користи на више места;
- проширити број субјеката где војници могу служити војни рок;
- у раду са војницима треба применити искуства која су стечена у другим европским земљама;
- војник у току служења војног рока мора бити позван на обавезну вишедневну обуку;
- правилно тумачити и примењивати постојећу законску регулативу;
- законску регулативу служења војног рока у цивилној служби (ради лакшег тумачења) у потпуности прилагодити цивилној терминологији, или изградити потпунија објашњења и упутства;
- усвојити јединствену методологију и једнообразну документацију у организацијама – установама за праћење рада војника на цивилном служењу;
- чешће држати инструктаже са одговорним лицима из организација – установа везаним за вођење документације и за праћење рада војника на цивилној служби у организацији;
- детаљније регулисати служење војног рока у цивилној служби врхунских спортиста и државних репрезентативаца. Проблем је у непознавању законске регулативе, процедуре и инертности појединих професионалних спортиста, клубова и спортских савеза у правилном регулисању статуса војника – врхунског спортисте, с обзиром на то да се сви захтеви упућују преко Министарства просвете и спорта – Управе за спорт;
- на нивоу војних одсека, пре упута војника, одржати семинар ради припреме војника за одлазак на служење војног рока, упознати их са правима, дужностима и обавезама и односу према организацијама;
- дефинисати параметре на основу којих се уписују оцене оспособљености војника за време цивилне службе, јер постојећим Упутством о спровођењу одредаба Уредбе о вршењу војне обавезе то није прецизирано.

Обилазак и контрола

У процесу служења војног рока у цивилној служби постоји стална контрола рада одговорних лица из организација и установа од органа Министарства одбране, војних округа и војних одсека. На основу годишњег плана контроле и обилазака организација и установа, плански, најављено и организовано врши се контрола рада војника и одговорних лица.

Рад у организацијама и установама различито је планиран, организован и реализован, што зависи од одговорног лица и његове спремности да активности спроведе у складу са важећим законским актима.

Одговорна лица имају проблема у раду са војницима, пре свега због непоштовања радног времена и одговорног односа према повереним задацима. Истичу се проблеми који су карактеристични за већину организација и установа:

Присутност на радном месту: не обезбеђује се радно време војника у трајању од осам часова дневно, тј. четрдесет часова недељно, војници су ангажовани мањи број часова јер је код одговорних лица присутан либералан став да им војници не требају ако обаве постављени задатак. Поједина одговорна лица „измишљају“ послове да би запослили војнике. Устројене су интерне евиденције присуства које нису у складу са добијеним обрасцима евиденције из војних одсека.

Пријем, распоређивање регрута и праћење рада војника: одговорна лица из организација и установа обављају пријем регрута према сопственој методологији која се разликује од прописане методологије⁷ надлежног војнотериторијалног органа; већина одговорних лица за праћење рада војника на служењу војног рока у цивилној служби нема писмено овлашћење директора за праћење рада и за рад са војницима (око 70%); лица која служе војни рок у цивилној служби немају никакву обуку предвиђену прописима (не постоји план и програм обучавања војника) већ искључиво служе организацијама и установама код којих служе војни рок; не постоји решење директора за распоређивање војника у организацијске целине са описом послова и задатака на којима ће бити ангажовани. Распоређивање војника врши се према стручној спреми војника као и на основу потреба и могућности организацијских јединица. Распоред се врши усмено; у установама и организацијама, углавном, нису донети планови ангажовања војника, већ се ангажовање војника врши на основу исказаних потреба; ангажовање у ноћним сменама није регулисано одлуком директора за рад; није реализована планирана обука приправника нити постоји њен план, сем у две до три организације где лекари – војници раде према плану обуке приправника медицинске струке (до јануара 2005. године); одлуком појединих директора, а према захтеву организација које нису на списку за пријем регрута на цивилну службу, један део војника уступан је

⁷ Бабић, Б.: *Ко, како, када и зашто у цивилну службу*, СБ Траде, Нови Сад, 2007.

на рад у скупштини општине, ватрогасној јединици, економској школи, основној школи, музичкој школи и месној заједници, што је противно одредбама Закона, Уредбе о вршењу војне обавезе и Уговора о међусобним правима и обавезама (пример, здравствени центар Сента) и због ангажовања војника, део организација отпушта стално запослене раднике.

Вођење евиденције, извештавање и исплата новчаних примања војницима: није оформљен досије за војнике са прописаним документима (на основу којих се може пратити њихов рад и одсуство из организације – установе поводом разних основа), сем у већим организацијама где је референт одбране одговорно лице за праћење; различита евиденција присуства војника на раду (у неким организацијама се и не води евиденција, не шаљу се месечни извештаји командама војних одсека или се шаљу нередовно, односно за неколико месеци уназад); исплата војничких плата касни по неколико месеци (у неким организацијама војници су у обавези да се одрекну својих новчаних припадљности, посебно путних трошкова); за редовно одсуство и наградна одсуства поједини директори не доносе своје одлуке, а евиденција о одсуствима не постоји. Коришћење редовног одсуства војника у већини организација евидентира се и води у списку присуства на послу и о томе се месечно извештава комисија при војном одсеку; у картонима оспособљености војника нису унете све оцене и описна оцена оспособљености за друштвено користан рад; у малом броју организација датум пријема војника уписан је обичном оловком у картон за цивилну службу (образац Воб-3ц), уместо хемијском оловком и књижице за служење војног рока у цивилној служби неке организације држе у досијеима војника (уместо да су код војника јер исте служе за идентификацију војника).

Обезбеђивање смештаја: не придаје се довољно пажње смештају војника, исти је различито регулисан – од посебних просторија, преко смештаја у оквиру одељења и служби па до смештаја у неадекватним просторијама за рад и боравак.

Праћење рада војника и извршавања радних обавеза: начелници одељења, шефови служба и друга одговорна лица за праћење рада војника не подносе извештај о обављању радних обавеза, залагању и мотивисаности војника, дисциплини, оспособљености за одређене послове и радне задатке и другим елементима за оцењивање рада војника на служењу војног рока у цивилној служби, а оцена о оствареним резултатима рада се не доноси и за време контрола војника на њиховим радним местима, мањи део војника био је одсутан поводом разних основа, за шта поједини директори немају писани доказ.

Предлог мера који проистиче из извршених контрола:

– регрутима који поднесу захтев за служење војног рока у цивилној служби донети решења, али исте не упућивати на служење војног рока све док се не обезбеди формирање центара за њихову обуку путем курсева, семинара и осталих видова обуке, тј. да се обучавање за одбрану земље убудуће обавља пре доласка војника на служење војног рока у организације и установе;

- да се лицима на служењу војног рока обезбеди радна одећа и ознаке како би се разликовали од осталих лица запослених у организацијама и установама;
- одговорна лица из организацијских целина да раде на основу овлашћења директора и да на основу тога руководе спровођењем служења војног рока у цивилној служби као и да координирају са радом војника између организацијских целина – делова организације или установе;
- за одређене послове и радне задатке донети решења, којим би се прецизирале радне обавезе и послови на којима ће војници бити ангажовани;
- сачинити план рада и обучавања војника за обављање друштвено корисног рада;
- формирати уредну евиденцију служења војног рока у цивилној служби са персоналним досијеима војника који ће садржати извештаје о раду, оцене обављених послова, решења о распоређивању на послове и радне задатке, решења о одобреним одсуствима, трошковима и другим питањима;
- остваривати већи увид (због великог броја организационих целина у којима су распоређени војници) у присутност на радном месту и елиминисати могућност злоупотребе;
- обезбедити исплату новчаних средстава за војничке плате и путне трошкове;
- прописати која документа треба да се воде на нивоу организације и установе у оквиру досијеа војника а која као заједничка документа одговорног лица;
- раскинути уговоре са организацијама које, супротно прописима, упућују на рад војнике у друге организације које нису на списку организација за пријем војника на служење војног рока;
- послати свим војнотериторијалним командама упозорење да комисије за доношење одлуке према захтеву (регрута за служење војног рока у цивилној служби) не распоређују војнике у организације чији су родитељи стално запослени у организацији – установи;
- отклонити недореченост, неусклађеност и несвеобухватност правних прописа који регулишу служење војног рока у цивилној служби, доношењем Закона о цивилној служби;
- прописати надлежности и упутство о раду чланова посебне комисије, јер се због великог броја захтева и кратког рока за одлучивање по захтеву регрута, чланови посебне комисије (који нису из састава војнотериторијалних команди) морају често ангажовати, што представља проблем у одсуствовању са њиховог радног места где су запослени. Дефинисати новчане припадности за рад чланова посебне комисије, јер исти не долазе с обзиром на позив војног одсека што проузрокује недостатак кворума за одлучивање према захтевима регрута;
- да се војнотериторијалне команде ставе на списак организација које примају војнике на цивилну службу;

– предузети мере на организацији и извођењу обуке са војницима који служе војни рок у цивилној служби и обезбедити да сви војници прођу исту обуку (а не само део „одабраних“ војника);

– прописати нови план и програм обучавања војника за одбрану земље са већим фондом часова из практичне обуке.

Закључак

У раду и спровођењу цивилне службе има много проблема. Они су уочени у свим структурама које су у процесу решавања и практичне примене тог начина служења војног рока.

Од почетка служења војног рока у цивилној служби министар одбране је донео седам решења и четири допуне решења. На територији Републике Србије број организација постепено је растао од 369 установа (са првим решењем од 20. новембра 2003. године) до 1466 организација и установа (са решењем од 4. марта 2008. године). Највећи број установа је из групе установа социјалне заштите, које чине око 31%, то су: *установе* за смештај лица ометених у менталном развоју, инвалидних и душевно оболелих лица; *домови*: за душевно оболела лица, за лица ометена у развоју, за слепа лица; *друштва*: за церебралну и дечију парализу, за ментално недовољно развијене особе, мултиплексклерозе; *општинске и међуопштинске организације*: глуви и наглуви, слепи, слепи и слабовиди, параплегичари и квадриплегичари; *удружења*: дистрофичара, за церебралну и дечју парализу, ментално недовољно развијене особе, мултиплексклерозе.

И поред чињенице да војника има највише у установама социјалне заштите, у просеку, годишње се упућује 8,5 регрута по организацији (а у центре за социјални рад 5 регрута) или нешто више од 2 регрута по упутном року, док се у образовне установе (којих има 4 пута мање) упућује 33,4 регрута или нешто више од 8 регрута с обзиром на упутни рок.⁸

Значи, одговорна лица из образовних установа четири пута више су заинтересована за регруте него одговорна лица из установа социјалне заштите. Разлози су следећи: образовне установе имају уређену структура рада, просторије, одобрена новчана средства, кадар који ће радити са „изабраним војницима“ на неким од пројеката факултета и где ће се остварити нека „корист“ за факултет и војника.

За разлику од образовних установа, у већини установа социјалне заштите не постоји професионални кадар за рад, не постоји просторије за рад, жиро рачун организације итд., па је сасвим нормално да им војници, у одређеним условима, представљају „баласт“ и не знају како да их употребе. Њи-

⁸ Подаци за територију АП Војводине.

хов рад се не може мерити као што се може мерити рад неког војника на факултету. С обзиром на мали пријем војника у те установе основни проблем лежи у чињеници да им нису одобрена материјална средства за исплату новчаних припадности војника која их према Закону следују (плата и путни трошкови). Та област није довољно уређена па је нормално да се такве установе у раду сусрећу са многобројним проблемима.

У вези с тим, у Србији преко 300.000 најстаријих особа нема помоћ у кући, тј. сваком четвртом становнику Србије (старијем од 70 година) нема ко да помогне, да принесе чашу воде, да донесе лекове или помогне око свакодневних кућних послова.

Стручна лица, која раде при центрима за социјални рад или дому здравља (неговатељице или геронтодомаћице), посећује свега 4.000 старих и немоћних особа (или 1,33%) који имају потребе за свакодневну помоћ. Та активност је добра, али кад се посматра ситуација у целој Србији, разлога за задовољство нема. На основу спроведеног истраживања организације „Снага пријатељства – Амити“ ради утврђивања нивоа развијености услуга и сервиса за старе – припадници четвртог животног доба (у 115 од 165 општина у Србији) препуштени су сами себи. Од 46 војвођанских општина, само 14 је развило службу помоћи у кући. У Новом Саду (више од 300.000 становника) само 250 непокретних старих лица добија услуге кућне неге, од медицинских сестара геронтолошког центра, волонтера „Каритаса“, неких приватних агенција, новосадског хуманитарног центра и домова здравља. Центар за социјални рад идентификовао је око 5.000 особа којима је свакодневно потребна туђа помоћ јер су особе старе и саме, немоћне и немају никога да се брине о њима. С обзиром на то да су у развој друштва уградиле свој радни век, оно је дужно да им помогне и да им омогући да што дуже остану у својој природној средини.

У Геронтолошком центру у Нишу још увек није оформљена служба за геронтодомаћице. Уместо тога, постоји програм „Храна на точковима“ где педесет корисника добија готове топле оброке на кућну адресу.

Посебан проблем представљају стара лица која живе у сеоским срединама, где им нико не може пружити потребну помоћ. У Србији, од 850.000 људи старијих од 70 година – око 450.000 живи у сеоским срединама. Пензију од 4.000 динара прима 21% становника, док око 110.000 њих нема никакве личне приходе. Од пет особа старијих од 70 година четири болују од хроничних болести због којих им је помоћ у кући неопходна. Ипак, само девет одсто користи социјалну помоћ, посећује клубове, има неговатељицу или користи неки други програм из области социјалне заштите.

Иако геронтолошки центри имају научну, теоретску и друштвено-социјалну подршку, немају довољно средстава за озбиљнији рад. Потребе су огромне и зато би било добро да се све ове службе обједине на нивоу градова уз помоћ војника који служе војни рок у цивилној служби. Само на та-

кав начин би се могла направити стратегија у којој би свако имао своју област и задужење. Приоритет у упућу војника мора бити управо на оним организацијама – установама које раде са најугроженијом категоријом друштва – старим лицима. Тиме би сваки војник дао свој максимални допринос у обављању друштвено корисног рада.

Да би се решио проблем старих лица, нужне су велике промене ради обезбеђења економске, социјалне и здравствене сигурности старих лица. Потребно је направити нови систем организоване бриге о старима уз максимално коришћење већ постојећих потенцијала институција социјалне и здравствене заштите, створити нову организацију рада, повезати – умрежити институције у модерни систем праћења и деловања, формирати нову службу у којој ће значајно место имати и капацитети Министарства одбране, пре свега, војници који војни рок служе у цивилној служби.

То представља велики изазов за Србију (која се налази у транзицији друштвено економског система), а, такође, и за Министарство одбране које би требало направити нови модел ангажовања војника обављањем друштвено корисног рада како би дали свој допринос најугроженијем делу друштва.

Литература

1. Уредба о вршењу војне обавезе: *Службени лист СРЈ*, бр. 36/94, бр. 7/98. (*Службени војни лист*, бр. 15/94), Измене и допуне Уредбе: *Службени лист СЦГ*, бр. 37/03 од 29. августа 2003. године (*Службени војни лист*, бр. 25/03); *Службени лист СЦГ*, бр. 4/05 од 28. јануара 2005. године (*Службени војни лист*, бр. 3/05); *Службени гласник РС*, бр. 86/07 од 21. септембра 2007. године (*Службени војни лист*, бр. 24/07) и *Службени војни лист*, бр. 31/07 од 3. децембра 2007.

2. Упутство о примени одредаба Уредбе о вршењу војне обавезе које се односе на служење војног рока у цивилној служби, *Службени лист СЦГ*, бр. 37/03, *Службени војни лист*, бр. 31/03 од 3. новембра 2003. године са изменама и допунама, *Службени лист СЦГ*, бр. 9/05 од 4. марта 2005. године и *Службени војни лист*, бр. 8/05 од 28. марта 2005.

3. Решење о одређивању организација и установа које се баве делатношћу од општег интереса у које ће се упућивати регрути на служење војног рока у цивилној служби, *Службени војни лист*, бр. 11/08 од 4. марта 2008.

4. Biesemans, S.: *The Right to Conscientious Objection and The European Parliament*, EBCO, Bruxelles, 1995, p. 6.

5. Бабић, Б.: *Ко, како, када и зашто у цивилну службу*, СБ Траде, Нови Сад, 2007.